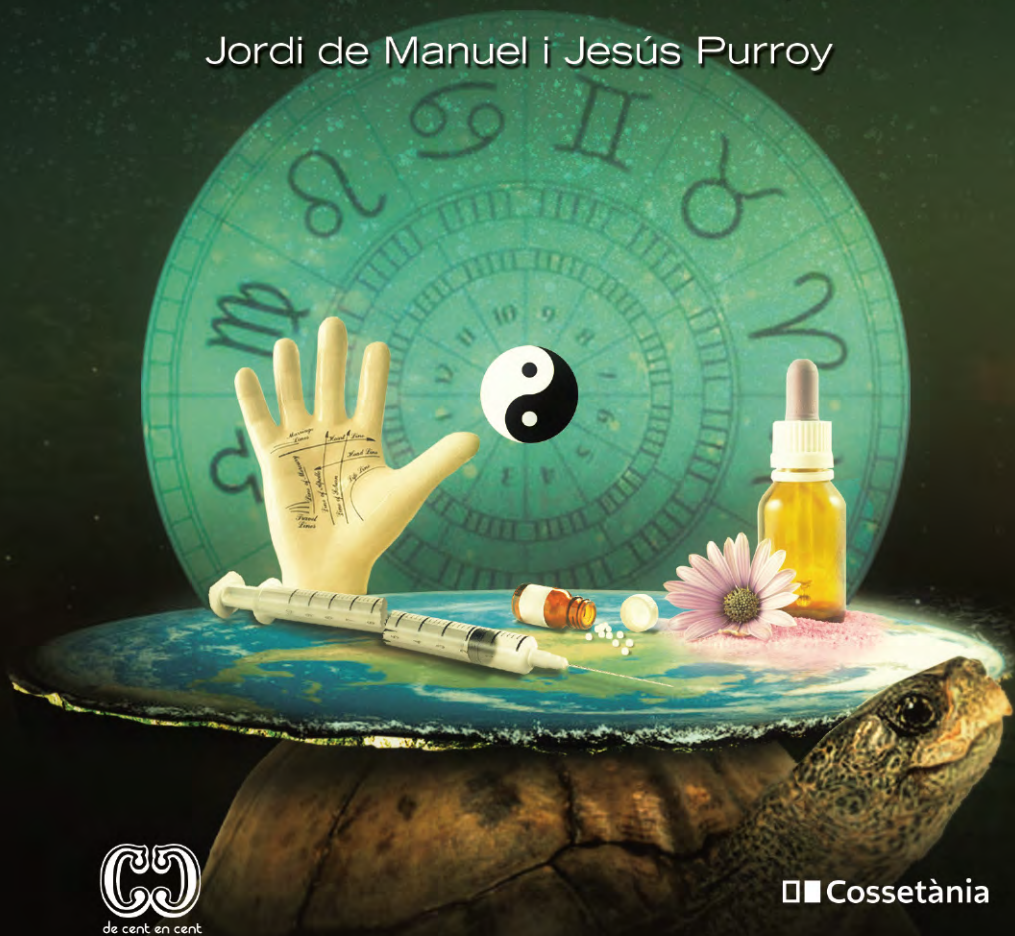

1000

QÜESTIONS PER IDENTIFICAR LA PSEUDOCIÈNCIA

Jordi de Manuel i Jesús Purroy

100 qüestions
per identificar
la pseudociència

• *Col·lecció De Cent en Cent* – 64 •

100 qüestions per identificar la pseudociència

Jordi de Manuel
Jesús Purroy

□■ Cossetània

Primera edició: febrer del 2021

© del text: Jordi de Manuel i Jesús Purroy
Drets d'edició negociats a través d'Asterisc Agents

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 × Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-024-3

DL T 4-2021

*A totes aquelles persones que amb la seva feina quotidiana
contribueixen honestament a anar construint aquest edifici
meravellós i inacabable que és la ciència.*

ÍNDIX

Introducció.....	6
1. Ens ho podem creure tot?.....	8
2. Com genera coneixement la ciència?.....	10
3. Què és una teoria científica?.....	12
4. Què és l'escepticisme?.....	14
5. Per què hi ha teories de conspiració sobre la ciència?.....	16
6. La ciència es pot convertir en pseudociència?.....	19
7. Quina diferència hi ha entre els fets i les teories?.....	21
8. Tot el que no és ciència és pseudociència?.....	24
9. La pseudociència i la mala ciència són el mateix?.....	26
10. Des de quan distingim entre ciència i pseudociència?.....	29
11. En què es diferencia l'astrologia de l'astronomia?.....	31
12. És possible el coneixement en les pseudociències?.....	34
13. La ciència-ficció és pseudociència?.....	36
14. Què és l'efecte Forer?.....	38
15. És possible demostrar les afirmacions de les pseudociències?.....	40
16. Què és un ritual i per a què serveix?.....	42
17. Què és l'efecte placebo?.....	44
18. Hi ha efecte placebo en els nens? I en els animals?.....	46
19. En què consisteix un assaig clínic?.....	48
20. Si a mi em funciona, li funcionarà a tothom?.....	50
21. Què és la recerca a <i>doble cec</i> ?.....	52
22. Què és una teràpia? Què és un terapeuta?.....	54
23. Per què hi ha premis Nobel que defensen pseudociències?.....	56
24. És possible regular la pseudociència? Interfereix amb la llibertat d'expressió?.....	58
25. Què és la memòria de l'aigua?.....	60
26. Què és i en què es fonamenta l'homeopatia?.....	63
27. Funciona l'homeopatia?.....	65
28. És bo que les medicines no científiques tinguin lloc als col·legis professionals de metges i farmacèutics?.....	68

29. Per què alguns països integren l'homeopatia i altres pseudomedicines als seus sistemes públics de salut?	70
30. Què és i en què es fonamenta l'aiurveda?	72
31. La quiromància. El futur a les nostres mans?	74
32. Les estrelles (els horòscops) poden determinar les nostres vides?	76
33. Què és la cienciologia?	79
34. <i>Chemtrails</i> . Ens fumiguen des del cel?	81
35. Quina energia tenen les polseres energètiques?	83
36. Com estan connectats el cos i la ment?	85
37. Què vol dir <i>comunicació intercel·lular</i> ?	87
38. Què vol dir <i>quàntic</i> ?	89
39. Què són el yin i el yang?	91
40. Existeix l'energia positiva i negativa?	93
41. Per què confiem en els curanderos?	95
42. Què és el reiki?	97
43. Oniromància. Els somnis són premonitors?	99
44. El fengshui i la geobiologia: quines energies circulen per les cases?	101
45. Què és la naturopatia?	103
46. És saludable i curatiu beure aigua de mar?	105
47. Què és la hidroteràpia?	108
48. Què és l'antroposofia?	110
49. Funciona l'agricultura biodinàmica?	112
50. Què és l'alimentació macrobiòtica?	114
51. Existeixen els superaliments?	116
52. En què consisteix la dieta alcalina?	119
53. Què són les dietes miracle i per què n'hi ha tantes?	121
54. Iridologia. Tot és als ulls?	123
55. Què són les vacunes i com s'adquireix la immunitat?	125
56. Per què hi ha persones que decideixen no vacunar els seus fills?	128
57. Què és la risoteràpia?	131
58. En què es basa la cromoteràpia?	133
59. Què és la teràpia Gestalt?	136
60. L'acupuntura, ciència o pseudociència?	138
61. L'apipuntura. Curen les picades d'abella?	140
62. La psicoanàlisi és ciència o pseudociència?	142
63. Què són les flors de Bach i per a què serveixen?	144
64. La grafologia. Podem conèixer la personalitat amb l'escriptura?	147
65. Què és la teleplàstia? Poden aparèixer imatges en superfícies?	150
66. Existeix la telepatia?	152
67. Els mèdiums són clarividents?	154
68. Què són els ovnis i la ufologia?	156
69. Què és la numerologia?	159
70. En què consisteix la frenologia?	161
71. La cara és un reflex de la personalitat?	163

72. Què és l'herbalisme?	165
73. Què son els txakres?	167
74. Què és un nen indi (índigo)?	169
75. Ens pot fer mal la wifi?	171
76. En què consisteix la telecinesi?	173
77. La gemmoteràpia. Curen les gemmes i els cristalls?	175
78. Què és la radioestèsia?	177
79. Què és la psiconeuroimmunologia?	179
80. En què consisteixen les constel·lacions familiars?	181
81. Què és el tarot?	183
82. Què ens diu, la ouija?	185
83. Què és la nigromància?	187
84. Són perilloses les forces tel·lúriques?	189
85. On ens porta un viatge astral?	191
86. L'aromateràpia. Curen les olors?	193
87. Què és la bioneuroemoció?	195
88. Podem viure del Sol?	197
89. Que és la dieta desintoxicant o <i>detox</i> ?	199
90. Què és i en què es basa el disseny intel·ligent?	202
91. Podem creure en la reencarnació?	205
92. És plana, la Terra?	208
93. És veritat que els humans hem trepitjat la Lluna?	211
94. L'osteopatia i la quiropràxia són el mateix que la fisioteràpia?	214
95. Hi ha interessos comercials darrere les pseudociències?	216
96. És perillosa la pseudociència?	218
97. Què diferencia la ciència de la pseudociència?	220
98. Té prestigi, la ciència?	222
99. Quin paper juguen els mitjans i la divulgació científica en les pseudociències?	224
100. Què ha de fer l'educació per contrarestar la pseudociència?	226

INTRODUCCIÓ

Creure en fenòmens sobrenaturals és un fet genuí propi de la naturalesa humana. Des dels nostres orígens els éssers humans hem inventat mites i creences que, d'alguna manera, ens han ajudat a vèncer pors i, fins i tot, a donar sentit a l'existència.

En les darreres dècades, les tecnologies de la informació i la comunicació han facilitat la proliferació d'idees pseudocientífiques i la seva disseminació mitjançant les xarxes socials. En podem trobar exemples referents al món de la salut, en presumptes teories conspiradores o en forma d'endevinacions i prediccions del futur. Moltes persones són vulnerables a aquestes idees i creences, que poden determinar decisions importants en algun moment de la vida. La ignorància, les modes i, malauradament en molts casos, la desesperació les pot fer encara més vulnerables.

Aquest llibre conté 100 preguntes (i 100 respostes) que ajuden a identificar les pseudociències i ens proporciona claus per orientar-nos en un món on gairebé tot és possible. En ple segle XXI, la frontera entre ciència i pseudociència sovint és fàcil de traspasar i costa distingir on és. Per això, per determinar el límit d'aquesta frontera, resultarà útil conèixer el significat d'alguns conceptes.

Les 100 preguntes que conformen aquest llibre estan dividides en seccions temàtiques. Aquestes divisions no són estrictes, i algunes idees i exemples apareixen a més d'un capítol, ja sigui com a tema central o com a referència secundària. En tot cas, cada capítol es pot llegir independentment dels altres.

Algunes preguntes tracten sobre el coneixement: com l'adquirim, com el formalitzem i com el compartim. Altres parlen de temes

relacionats amb la salut com ara placebo, assaig clínic i estudi en *doble cec*. Parlem d'endevinacions: quiromància, astrologia i altres formes de predir el futur, i presentem algunes teories de conspiració. Hi ha moltes preguntes que parlen de les energies, i cap al final hi ha una sèrie sobre dietes, agricultura i la relació dels humans amb la natura. En les cinc preguntes que tanquen el llibre, reflexionem sobre la relació entre la pseudociència, la ciència, la societat i el paper clau que poden tenir els mitjans de comunicació i l'educació.

El nostre propòsit, més que convèncer ningú de la falsedat de la pseudociència, és proporcionar idees, informació i criteris per desenvolupar el sentit crític que permeti distingir el que és ciència del que no ho és.

01 / 100

ENS HO PODEM CREURE TOT?

Amb qualsevol dispositiu proveït de connexió a Internet es pot compartir informació, idees i opinions amb moltes altres persones. Des d'uns quants coneguts a centenars, milers o, fins i tot, milions de persones, segons l'àmbit d'influència. Aquest fet, possible des de fa poques dècades, ha canviat el món.

La missatgeria electrònica, els xats, les xarxes socials o els blogs han agilitzat molts processos de comunicació i d'adquisició de coneixement. Els cercadors i els continguts "en obert" proporcionen un accés a informació que anys enrere era impensable. Qui més qui menys, però, ha viscut alguna experiència desagradable amb l'ús d'aquestes tecnologies (sobretot en descobrir aspectes que no ens agraden d'altres persones, o pel malestar causat pels malentesos que es generen). Qui és capaç de discriminar els continguts fiables dels poc fiables i dels fraudulents, a la xarxa? Què ens fa falta per poder separar el gra de la palla, allò que és important i rellevant del que és accessori i irrellevant?

Els grans mitjans de comunicació —les cadenes de televisió i ràdio— sovint contribueixen a la confusió. Per guanyar audiència, o per altres motius difícils d'entendre, acostumen a donar veu a persones que no són expertes sobre allò que opinen. Sovint són homes o dones que s'autoqualifiquen amb titulacions inexistents, paraules llargues de vegades inventades *ad hoc*: talassoterapeuta, psiconeuroimmundèleg... Mereixen el mateix temps de veu o de pantalla aquestes persones que les que són expertes reconegudes? Considerem camps tècnics com la medicina, la bioquímica, la física o l'astronomia. No tothom pot opinar amb un criteri adequat sobre qüestions relacio-

nades amb aquestes àrees de coneixement; els que tenen formació mereixen més credibilitat i confiança. Així, l'opinió d'una persona, per més bé que parli, però sense estudis de dret, sobre la sentència d'un tribunal no té el mateix valor que l'opinió d'un catedràtic de dret. Igual que no té el mateix valor l'anàlisi d'un programa per fer funcionar un robot fet per un enginyer que l'opinió d'una persona aficionada als robots. Concedim una credibilitat diferent a l'opinió de l'expert que a la de qui no ho és.

El 2004, dos joves biòlegs valencians van inventar-se el *fecomagnetisme*, una teràpia basada en l'ús d'excrements molt diluïts exposats a les forces magnètiques dels imants. En poc temps, el que pretenia ser una paròdia, una broma escatològica, podria haver-se convertit en una lucrativa teràpia alternativa, perquè van començar a rebre comandes pel seu producte. Els van convidar a congressos, a escriure pròlegs de llibres i a fer conferències. El seu blog encara es pot trobar a Internet i és un bon exemple de la facilitat de generar un frau si es revesteix amb terminologia científica.

Els equivalents actuals dels venedors de remeis miraculosos que segles enrere recorrien els pobles en carretes atrotinades disposen ara de càmeres, micròfons i ordinadors que els permeten fer arribar la seva xerrameca a molts racons del món. Traslladar aquest debat a un camp amb tanta rellevància social, científica i personal com la salut és delicat, perquè les persones poden prendre decisions a partir d'opinions poc acreditades i poc fiables, per més ben expressades i benintencionades que siguin. Les víctimes d'aquesta desinformació, d'aquest frau d'expertesa, són sovint persones desesperades que estan afectades per malalties greus o amb mal pronòstic, i també els infants, que no tenen veu sobre el que els fan els adults. La cobdícia, la ignorància, la superstició, la por o l'esnobisme imposa modes i conductes, fins i tot a pares i mares que volen el millor per als seus fills. Cal combatre, utilitzant sempre les evidències (o la seva absència) i la raó, les creences que imposen aquestes modes tan atractives i fàcils de propagar.

02 / 100

COM GENERA CONEIXEMENT LA CIÈNCIA?

A gairebé totes les persones que fan docència o divulgació de la ciència els ha passat més d'una vegada que algú els ha preguntat: "i això com ho podem saber?". La resposta és difícil quan la pregunta és sobre llocs on mai no hem pogut estar, com ara l'interior de la Terra o estrelles llunyanes, o sobre processos i parts de la matèria que no hem pogut observar directament, com ara l'estructura atòmica o les reaccions del metabolisme cel·lular.

L'epistemologia, aquest nom tan estrany, és la part de la filosofia que estudia com es genera el coneixement. Al llarg de la història hi ha hagut pensadors que han teoritzat de maneres diferents sobre l'epistemologia. Una de les més criticables és el principi d'autoritat, que es basa en la veracitat d'una teoria segons el grau d'autoritat de qui la manté. Aristòtil, Galè o Hipòcrates en són exemples, així com determinades institucions amb autoritat per generar coneixement: el que anomenem com a ciència escolàstica (l'Acadèmia o l'Església). Aristòtil creia que les dones tenien menys dents que els homes, Galè afirmava que existia un os al cor, creença que va ser descartada després de les primeres disseccions, en el segle XVI. L'empirisme, que va sorgir entre els segles XVI i XVII, es fonamentava en el fet que el coneixement es genera amb l'experiència. La ciència experimental substituïa la ciència escolàstica medieval, era la primera revolució científica. L'experiència es va convertir en la font del coneixement científic; l'observació, suposadament objectiva i no mediatitzada per les idees, era l'inici de l'activitat científica i el mitjà més important de l'experimentació; de mica en mica "s'inventava" el mètode científic, un procediment universal per observar fenòmens i inferir conclusions a partir de l'observació. Els *Principia Mathematica* de Newton, a finals

del segle XVII, il·lustren l'empirisme i són un exemple de la relació entre fenòmens observats i hipòtesis.

Karl Popper, Thomas Kuhn i Imre Lakatos van ser potser els filòsofs més rellevants de la Nova Filosofia de la Ciència, un corrent de pensament que va criticar l'empirisme i la universalitat del mètode científic. Davant la idea que l'observació és la base del coneixement científic, van postular que les teories són construccions humanes que han de ser comprovades o falsades (refutades) per l'observació i l'experimentació. És a dir, les teories són prèvies a l'observació. Segons Popper la ciència és un conjunt d'hipòtesis falsables: tot el que no puguem falsar no ho hauríem de considerar ciència.

Kuhn, en canvi, va postular que les teories només canvien si hi ha una revolució científica que canvia la manera d'abordar un problema. Segons Kuhn, una teoria no s'abandona perquè les observacions la refutin, sinó pel triomf d'un nou paradigma que la fa innecessària, tot i que no necessàriament falsa. Segons Kuhn, cap teoria no acaba de resoldre completament el problema plantejat.

Kuhn i Lakatos van criticar l'existència del mètode científic com a conjunt de regles fixes i universals que s'utilitza per generar coneixement científic. La metodologia emprada per les diferents ciències experimentals, la biologia, la geologia, la física i la química, pot ser molt diferent. En aquest sentit, Paul Feyerabend va ser el filòsof de la ciència més belligerant amb la idea de *mètode*. Va enunciar l'anarquisme epistemològic, el rebuig al mètode científic universal: segons ell, "tot s'hi val".

El filòsof nord-americà Ronald Giere es refereix als models científics com si fossin mapes de carretera; en la seva opinió els mapes representen moltes característiques que poden ajudar a comprendre com les teories científiques representen el món, però no hi ha mapes universals. El filòsof afirma que els models científics són estructures idealitzades que representen el món des d'un punt de vista limitat.

Però, malgrat tota la semàntica i discussió intel·lectual derivades de la filosofia, al llarg de la història la ciència ha generat i acumulat coneixement a partir de l'observació, el pensament creatiu i el pensament reflexiu, que interaccionen entre si contínuament d'una manera que no sempre és fàcil d'analitzar. Per això es discuteix que hi hagi un sol mètode científic. No hi ha cap fórmula que el defineixi, perquè hi ha enormes diferències pràctiques i metodològiques entre els diferents camps de la ciència.

03 / 100

QUÈ ÉS UNA TEORIA CIENTÍFICA?

Hi ha un acudit que diu: "Aniré a viure a Teoria, perquè en Teoria tot va bé." El llenguatge col·loquial parla de la teoria i tots ens entenem. Com passa amb altres camps, el llenguatge tècnic i el llenguatge popular no sempre volen dir el mateix, i això pot donar lloc a malentesos.

La teoria és un cas de paraula que pot servir per indicar una idea de poc valor, com quan algú diu que l'evolució és només una teoria. Ve a ser com una ocurrència, una possibilitat no demostrada. Tinc la teoria que si fem això ens en sortirem, però potser estic equivocat.

El concepte de teoria és filosòfic, i té una muntanya de literatura al darrere, de manera que qualsevol que vulgui entendre què és una teoria, i més concretament una teoria científica, ha de dedicar una bona colla d'hores a llegir i a pensar.

Com tants altres conceptes relacionats amb la ciència, la teoria és un fruit de la Revolució Científica que va tenir lloc des del final del segle XVI fins al principi del segle XVIII. Galileu no fa servir aquesta paraula, i va viure al voltant del 1600, mentre que cent anys més tard Newton ja parla de la teoria de la llum. Boyle, que va viure entre l'un i l'altre, va enunciar la seva teoria dels gasos, que ara coneixem com la llei de Boyle.

Una teoria científica és un conjunt de conceptes que permeten explicar fets i fer prediccions. Poden incloure-hi fórmules matemàtiques, però no sempre. Uns esdeveniments passats es poden explicar de moltes maneres, no totes científiques, i per això la prova de la validesa d'una teoria científica és que ha de ser capaç de predir esdeveniments futurs. Una teoria que pugui predir eclipsis tindrà força, mentre que una teoria que no els pugui predir perdrà valor i s'acabarà

abandonant. Abandonar una teoria científica no és pròpiament una pràctica científica. Més aviat és una pràctica social: si una teoria deixa de servir, la descartem, però només si en tenim una altra que la substitueixi.

És difícil descartar una teoria científica de manera irrefutable. Encara que no pugui explicar bé un fenomen, i que no pugui fer prediccions comprovables, es pot argumentar que això és per culpa d'algun element extern a la teoria. Per exemple, molts partidaris de pseudociències diuen que la ciència encara no pot mesurar certes energies, o detectar certs fenòmens, i que no per això cal descartar-les. Per exemple, els meridians que formen la base del sistema de l'acupuntura. Ningú no els ha vist mai, però no vol dir que no hi siguin. Potser simplement no els podem detectar encara. Tampoc no vam detectar neutrins o el bosó de Higgs fins molt després que algú els definís amb una fórmula en una pissarra.

Malgrat això, és possible descartar teories, i no sempre és possible argumentar que la tecnologia encara no permet verificar-les. De fet, des de l'inici de la ciència moderna hem descartat grans quantitats de teories científiques, i no passa una setmana que no se'n descarti alguna altra. Descartar és una de les activitats més característiques de la ciència. Des del temps de Descartes es pensava que la llum viatjava per una substància anomenada *èter lumínic*. Segons aquesta teoria, el moviment de la Terra per aquest èter havia d'afectar la velocitat de la llum. L'any 1887 els físics nord-americans Albert Michelson i Edward Morley van posar a prova una predicció basada en aquesta teoria. El resultat del seu experiment va ser que l'èter no era necessari per explicar el moviment de la llum. Això no vol dir que d'un dia per l'altre tothom abandonés la teoria de l'èter, sinó que les teories que es van desenvolupar més endavant no la van tenir en compte. La teoria de la relativitat d'Einstein parla de la velocitat de la llum i no fa referència a l'èter perquè no li cal.

Amb totes les seves particularitats, i la complicació filosòfica que representen, les teories científiques són eines fonamentals per entendre el món que ens envolta. Si bé és cert que la formulació de la teoria de l'evolució de Darwin no té l'aparell matemàtic de la teoria dels gasos, o de la teoria de la relativitat, totes tres tenen trets comuns que permeten extreure'n coneixement verificable.

04 / 100

QUÈ ÉS L'ESCEPTICISME?

Sabem o creiem que sabem? Poques coses hi ha més irritants en una conversa com quan ens responen "no m'ho crec". Nosaltres sabem que diem la veritat però no ens creuen. O potser creiem que diem la veritat i el nostre interlocutor sap que estem equivocats?

La majoria de coses que sabem ens les han explicades: a l'escola, a casa i, cada cop més, a Internet o a un grup de WhatsApp. Confiem en aquestes fonts d'informació i creiem el que ens diuen. Però és impossible creure-s'ho tot, i en realitat no tot és creïble. La confiança té un contrapès, que és l'escepticisme. La confiança fa creure i l'escepticisme fa dubtar. Aquest sistema ha d'estar equilibrat. Algú que s'ho cregui tot tindrà problemes, i algú que dubti de tot també en tindrà.

L'escepticisme és una suspensió temporal de la creença, posar en dubte alguna afirmació que ens fan. És important la paraula *temporal*: si una cosa no la creiem i no estem disposats a revisar aquesta actitud, no estem parlant d'escepticisme. Algú que sigui escèptic respecte del paper dels humans en el canvi climàtic ha de poder revisar aquesta postura davant de les proves, o en lloc d'escèptic direm que és *negacionista*. Els autors d'aquest llibre no som "escèptics" davant de l'homeopatia o la cromoteràpia, perquè ja hi ha prou informació disponible per formar una opinió definitiva.

Perquè sigui productiu, l'escepticisme ha de ser organitzat, segons explicava a mitjan segle passat el sociòleg nord-americà Robert K. Merton. L'escepticisme organitzat és una disciplina difícil que forma part de la pràctica de la ciència. Cal separar les parts d'una afirmació i fer les preguntes adequades per posar-les a prova de la manera més estricta possible, i preveure quins resultats farien que l'acceptéssim o no.

L'escepticisme organitzat és gairebé exclusiu dels experts, perquè per saber si una afirmació és certa o no cal fer preguntes molt tècniques, i la majoria de la gent no sabem quines són. Com que ningú no pot ser expert en tot, el resultat és que sempre depenem del que diguin altres persones en aquelles àrees del coneixement on tenim només un coneixement superficial. Per molt que algú tingui un doctorat en física, no vol dir que sàpiga res sobre nutrició.

D'un temps ençà han aparegut moltes associacions d'escèptics, i hi ha persones que es defineixen d'aquesta manera. Els escèptics són activistes, en el sentit que actuen per defensar alguna cosa que consideren important i que no està adequadament defensada. Normalment el que es defensa és el pensament crític, la disciplina mental d'avaluar si una afirmació és certa o no basant-se en les proves disponibles. Per molta gent la promoció de l'escepticisme és una activitat incòmoda, perquè els força a acceptar que les seves creences no es fonamenten en la realitat.

"És millor ser massa crèdul que massa escèptic", diu un vell proverbi xinès. La dita va néixer en el context d'una societat extremadament conservadora, on encara ara és més important l'estabilitat que la llibertat i on els governants tenen el poderós interès personal que ningú no els desafii. La major part de les persones que es dediquen a la ciència capgiraria aquest proverbi i diria: "És millor ser massa escèptic que massa crèdul."

L'equilibri entre ser massa crèdul i ser massa escèptic és difícil. Sovint la nostra decisió de creure o dubtar es basa en criteris irracionals que no estem disposats a discutir. Això explica per què de vegades hi ha científics que creuen o dubten en temes on la majoria de científics tenen una posició diferent. L'escepticisme és una eina poderosa, però, com qualsevol altra eina, cal saber fer-la anar.

05 / 100

PER QUÈ HI HA TEORIES DE CONSPIRACIÓ SOBRE LA CIÈNCIA?

Les teories de conspiració sobre la ciència ens arriben pertot arreu: als grups de WhatsApp, per Facebook, de vegades per missatges directes d'algú que ens demana que signem una petició perquè s'autoritzi tal o tal altre producte miraculós que funciona molt bé per curar alguna malaltia greu, però que les autoritats no volen que estigui disponible perquè és molt barata i eficaç i no seria negoci per a les farmacèutiques. O demanen que es prohibeixin uns productes que, segons un estudi, poden causar alguna malaltia horrible. Aliments, plàstics, antenes de telefonia, plantes medicinals, additius amb lletra E, medicaments miraculosos...

Cada tema té les seves particularitats, però tots comparteixen un element: la desconfiança envers els experts. Per què hi ha aquesta desconfiança?

De petits confiem en els pares i en els mestres, i creiem que ens diuen la veritat quan ens expliquen el món. Per compensar la confiança hi ha l'escepticisme, que ens fa dubtar i, fins i tot, abandonar alguna creença quan ens demostren que és errònia. En ciència això passa cada dia: la recerca descarta idees que creiem que eren certes i no passa res. Com que no podem saber de tot, ni podem anar recomprovant els resultats científics, ens cal confiar en els experts.

Aleshores, què passa quan no confiem en els experts? En aquest cas, l'escepticisme esdevé una postura extrema. Com que continuem necessitant explicacions, les busquem en altres llocs. Això dona lloc al pensament conspirador, perquè assumim que els experts coneixen aquestes explicacions (per això són experts!) i ens les amaguen per protegir interessos inconfessables dels governs o de les grans empreses.

Algunes conspiracions ignoren la ciència a propòsit. Tots els núvols del cel tenen una explicació física "neutra", però molta gent prefereix creure explicacions "carregades", que impliquen una voluntat de modificar l'entorn a base de fumigacions. Altres apliquen mala ciència, és a dir, ignoren alguns resultats científics i en destaquen d'altres per fer avançar una agenda política. L'oposició a la modificació genètica de plantes i la negació del canvi climàtic no tenen res a veure amb la ciència, sinó que parteixen de postures ideològiques *a priori* que en cap cas no es poden modificar amb resultats experimentals.

Moltes teories de conspiració es basen en la pseudociència, i això inclou moltes de les anomenades *medicines alternatives* o *complementàries*. Pràctiques com l'homeopatia, el *reiki* i altres no accepten el debat científic que les descartaria i es defensen amb teories de conspiració. És temptador pensar que la indústria farmacèutica està impeding el desenvolupament de medicines barates per a les malalties que ens afligeixen, fins que veiem que la gent que treballa a les empreses farmacèutiques, i els seus familiars, es moren de les mateixes malalties que la resta de nosaltres.

Les teories de conspiració tenen un impacte molt negatiu, perquè fan que les persones prenguin decisions mal informades. Poden ser decisions sobre ells mateixos, com no vacunar-se o no tractar-se amb una teràpia que ha demostrat eficàcia en assajos clínics. Si es tracta d'algú amb poder polític o mediàtic poden tenir molt impacte, i en alguns casos poden determinar decisions de llarg abast, com implantar polítiques perjudicials per al medi ambient.

En el fons, les teories de conspiració il·luminen els racons on els humans tenim por. No hi ha teories de conspiració sobre exoplanetes, però sí sobre contactes amb extraterrestres. No hi ha teories de conspiració sobre la catalogació d'espècies de llevat, però sí sobre el paper de la tecnologia 5G i la propagació del coronavirus. Només veiem perill si pensem en la malaltia, la mort, la pobresa o la possibilitat de no tenir prou aigua potable o aliments.

El debat científic no té en compte les emocions, i es basa només en les dades. Això serveix al laboratori, però és evident que fora del laboratori importen molt més les emocions. Una emoció forta com

la por pot convertir el sa escepticisme que ens manté alerta en un escepticisme extrem que ens fa rebutjar de ple qualsevol informació provinent dels experts.

Les teories de conspiració també fan evidents els fracassos de la comunicació en tots els àmbits, des de l'ensenyament obligatori fins a la comunicació informal en premsa o en xarxes socials. Aquest problema no té remei fàcil, i és a l'arrel de la distorsió que representa tenir més accés que mai a informació de qualitat i, alhora, acceptar com a bona qualsevol cosa que ens aparegui a la pantalla.